12 JUN 1923

DE MAASGOUW:

Orgaan voor Limburgsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde

Maandblad van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg.

Prijs per Jaargang:
Voor de leden gratis.
Voor niet-leden:
Voor Nederland 4.— gld.
Voor 't buitenland 5.— gld.

Redactie: de heeren
P. Albers S. J., Tongerschestr. 53, Maastricht,
Dr P. Doppler, Rijksarchivaris in Limburg
en Dr W. Goossens, commies-chartermeester aan het Rijksarchief in Limburg.

De nadruk van artikels, buiten toestemming der schrijvers, is verboden.

Advertentiën: 10 cent per regel.

Uitgevers:
BOOSTEN & STOLS,
St. Amorsplein 16,
Maastricht.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN.

In den loop der maand Juli zal de contributie over 1923 geïnd worden.

—

Tot leden zijn aangenomen:
Th. S. D. Douven, beambte der gemeente-secretarie, Schinnen.
J. J. Ch. Huynen, kapelaan van St. Jozef, Maastricht.

BIJDRAGEN.

Uit Heerlens Verleden.

Begraafplaatsen en *Grafsteenen.*

In stad en dorp was het tot op het einde der 18e eeuw een vrij algemeen gebruik de dierbare dooden te begraven rondom de kerk; de begraafplaats heette dan ook daarom kerkhof. In vele kleine gemeenten bestaat dit overoud gebruik nog.

De tot Heerlen behoord hebbende plaatsen Hoensbroek, Schaesberg, Nieuwenhagen begroeven hier, respectievelijk tot 1390, 1699, 1803 hare overledenen, omdat tot die jaren daar geen kerk was; Heerlerheide tot 1839. Voerendaal daarentegen — tot 1776 bij Heerlen — en Welten vermoedelijk ook hebben sinds 1049 en misschien nog vroeger een eigen kerkhof gehad. Het oude kerkhof te Heerlen, thans Kerkplein genoemd, moet oorspronkelijk een gedeelte van het binnenplein van 't oude kasteel Herle, gebouwd na 1244, in beslag genomen hebben. Het in gebruik nemen van dit binnenplein of een gedeelte daarvan tot begraafplaats hangt samen met het bouwen der St. Pancratiuskerk. Wanneer deze gesticht is en of ter plaatse een primitiever kerkje gestaan heeft, is met zekerheid niet te bepalen.

In de kerk werden eveneens overledenen begraven. Op 't koor waren de rustplaatsen der geestelijken en adellijken, in het schip en de zijbeuken die der aanzienlijke familiën.

Vanaf het begin van het simultaneum (gemeenschappelijk gebruik der kerk door Katholieken en Protestanten) tot op het einde der 18e eeuw begroeven hier de Protestanten hun dooden eveneens zoowel op het kerkhof als in de kerk. Heerlen was gedurende dien tijd een „gereformeerde hoofdkerk".

De teraardebestelling om de kerk was vrij willekeurig, daarentegen in de kerk niet. Een resolutie van 3 Juni 1715 bepaalde, dat alle graven in de „kercken, chooren als onderkercken in den lande van Overmaeze", waarvan de eigendom aan de predikanten niet kon geleverd (gedoceert) worden, vervielen aan de kerk, zonder dat iemand deze graven mocht openen dan met voorkennis van den predikant of den kerkeraad; er moest dan van ieder lijk, dat daarin begraven werd een ducaton (ruim twee gulden) betaald worden tot ondersteuning van de „gereformeerde diaconye armen". Wie den eigendom van zijn graf wel kon aantoonen, kreeg een akte van eigendom, zonder dat hiervoor en voor 't begraven iets behoefde betaald te wor-

den onder voorwaarde nochtans, dat telkens bij 't openen daarvan kennis gegeven diende te worden en aan den koster of doodengraver betaald werd, wat dezen daarvoor „als van outs" genoten hebben. Wilde men anderen dan uit het huisgezin in deze graven een rustplaats geven, dan moest ten behoeve der diaconiearmen een ducaton betaald worden.

Het oude kerkhof op het tegenwoordige Kerkplein strekte zich uit aan beide lange zijden der kerk, die geheel vrij lag. In 1839 werd er een nieuw koor aangebouwd, dat altijd nog een doorgang aan de oostzijde openliet; deze kwam bij de laatste restauratie en groote uitbreiding der kerk in 1901 te vervallen. Achter het koor liep de kerkhofsweg; deze begon aan de westzijde bij de kerkhofsbrug, boog dan om het kerkkoor heen, liep voorbij den gevangenistoren (thans muziekschool), waar in één der benedenvertrekken de bankvergaderingen en rechtszittingen gehouden werden en kwam door het tegenwoordige Kerkstraatje, dat oorspronkelijk Kerkhofsstraatje heette en een overblijfsel is van dezen weg, in de Dorpsstraat (Emmastraat) uit. Deze kerkhofsweg en derhalve ook het kerkhof konden afgesloten worden door twee poorten, oorspronkelijk de kasteelpoorten. Eén hing bij de kerhofsbrug en wordt nog genoemd in 1738 de poort op de kerckhoffsbrugge, in 1746, 1753 kerkhofspoort. De andere was ongeveer in 't midden van het tegenwoordige Kerkstraatje en heette Veemarktpoort o. m. in 1755 Veehmaertsporte, 1793 Veemarkspoort. De boog boven deze poort werd in 1774 weggebroken; aan den hoek van het vooruitspringende huis in 't midden van het Kerkstraatje is thans nog zichtbaar, waar de poortboog aanzette en op den poortstijl rustte. Een gang of steenweg leidde van de twee ingangen van het kerkhof naar de twee kerkdeuren. Om het gedeelte kerkhof aan de zuidzijde der kerk stond een muur „ontrent de pastorie", welke muur in 1786 „ingevolge ordonnantie" werd afgebroken, waarvoor echter geen reden wordt aangegeven; de fondamenten van dezen muur kwamen bij de verlaging in 1902 van 't geheele Kerkplein voor den dag. Om het andere gedeelte heeft geen muur gestaan, ofschoon herhaaldelijk in 1783, 1785, 1786 in de bankvergaderingen aangedrongen en voorgesteld werd om het kerkhof aan de noordzijde van de kerk met een muur te omringen. Een commissie had zelfs door den metselaar Frans Lenarts een begrooting laten maken voor den „opbouw der kerkhoffsmuere" ter hoogte van vijf voeten buitengronds. De raming was „ontrent de 600 gld. aan materialen en maakloon, buyten en behalve de vragten om alles bij te vaeren, 't geene bij de bankingeseetenen soude behooren te geschieden". En dat deze afsluitingsmuur hard noodig was, blijkt volgens de bankvergadering van 30 Augustus 1785 wel uit de klachten aan den vice-schout J. W. Heldevier van de „goede ingeseetenen over en ter saeke, dat de koeyen niet alleen over den kerkhoff van deesen dorpe gedreven worden en nu en dan door de graeven naar de doodekisten invallen, maer ook dat de verkens de doode beenderen uyt den grond delven en door het dorp brengen, hetgeene eene seer schandelijke saeke is". Wij willen hier opmerken, dat vele bewoners om het kerkhof een veestapel er op nahielden; maar niettegenstaande den erbarmelijken toestand is de „opbouw van de kerkhoffsmuere" een voorstel gebleven.

In het begraven zelf heerschte vrij groote willekeur; de graven werden door buren van de overledenen gedolven en bleven eigendom der familie. Over „den eygendom off possessie der graeven" ontstonden vaak tusschen de ingezetenen „groote dispuyten en questies", omdat door de „beestendriffte over den kerkhoff de graeven altoos neergetreden" waren. Dit had tengevolge, dat de begraafplaats algemeen gemaakt werd en het begraven der lijken „gereguleert" werd. Er werd overgegaan tot het „aplaneeren der graeven", terwijl volgens het gebruik op andere plaatsen „selfs van die onder het Oostenrijks Territoir de steene kruysen voor sooveel er nog eenige gantsch en gaaff sijn langs de kerk geset werden". Een persoon werd aangesteld, die toezicht moest houden, dat begraven werd van den „eenen kant van den kerkhoff tot aan den anderen kant en alsoo vervolgen"; die „aenweysinge" gaf, waar begraven moest worden en er op diende te letten, dat de „naebuerluyden, welke de graeven maeken", dezen een diepte gaven van zes voeten voor hoofdlijken en vier voeten voor kinderen. Voor deze aanwijzing moest van een groot lijk tien en voor een kind vijf merk betaald worden. Een zelfde „reguleering" werd toegepast bij het begraven der overledenen te Voerendaal en Welten.

Na 1796 mocht niet meer in, maar slechts om de St. Pancratiuskerk begraven worden. Hierdoor en zeker ook ten gevolge der weliswaar langzaam groeiende bevolking werd het toch al niet te ruime kerkhof te klein en werd na den Franschen tijd uitgezien naar een geschikt terrein voor een nieuwe algemeene begraafplaats. In de zitting van den raad der gemeente van 13 Juli 1820 schetste de burgemeester Albert Schultze — de notulen der raadsvergaderingen spreken tot 1825 Sept. 14 altijd nog van schout — den onhoudbaren toestand en verklaarde „dat de tegenwoordige kerkhof in het midden van het dorp Heerlen gelegen zijnde, dusdanig met lijken bezet is, dat op dezelve niet alleenig nog zoude kunnen eenige weken begraven worden, maar dat van deze oogenblikken af aan het

zeer moeilijk is een hoegenaamd graf te maken, zonder dat geheele zarken aan stukken geslagen worden moeten en daarom zonder uitstel een plaats dient aangeschaft te worden buiten dorps voor lijken te begraven; hij had met den heere Johan Leonard Gerards, koopman alhier, daaromtrent gehandeld, dat deze een weide, geleegen in de Coolhoven (d. i. een gedeelte der tegenwoordige Akerstraat) buiten het dorp en alle huizen, voor den prijs van 750 francs of 354 guldens 37½ cent wilde afstaan en buitendien een teruggave verlangde van 50 guldens voor het stanketzel (houten hek) en de deur". De raad was van gevoelen den koop aan te gaan. Hier tegen kwamen echter bij proces-verbaal van den heere vrederechter des kantons Heerlen (A. J. Bisschoff) van zes personen bezwaren in, n.l. dat de weg naar de weide meerendeels slecht, de weide te klein was en niet naar 't noorden lag. Maar de raad overwoog in een volgende zitting „dat de bezwaren van zes personen tegens eene bevolking van 3470 zielen van deze gemeente niet in aanmerking kunnen komen en dat de bezwaren op zich zelf niets beduidends in hebben. Vooreerst ten opzichte van den slechten staat des wegs kan 't niet beter gevonden worden, omdat zulks den groten Landweg is, die wel eens in goeden staat zal komen; ten tweeden over de kleinheid, zo is dog deze weide eenmaal zoo groot als den ouden kerkhof, die zedert onheugelijke tijden bestaan heeft en laatstelijk niet naar 't noorden, zoo is zulks dog niet schadelijk, vermits deze weide naar 't oosten ligt". De weide van sieur J. L. Gerards gelegen buiten het dorp van Heerlen in de Koolhoven werd aangekocht „tot eenen kerkhof" voor den gemelden prijs. Dit werd vastgesteld in de vergadering van 27 Dec. 1820 in tegenwoordigheid van den burgemeester J. W. Lintjens, de raadsleden A. J. Bisschof, B. Sijstermans, M. J. Penners, N. Scheilen, P. M. Reijnardts, L. Pluijmaekers, Fr. Robroek en den secretaris J. W. D. Smeets. De akte van aankoop van 't terrein Gerards voor begraafplaats dateert van 23 Febr. 1821.

Deze nieuwe algemeene begraafplaats, de kern van de tegenwoordige in de Akerstraat, werd door het volk typisch genoemd het doodenkerkhof, een naam die bij oud Heerlenaren nog in zwang is, terwijl de oude begraafplaats den naam van Kerkhof bleef dragen. De begraafplaats in de Koolhoven (Akerstraat) was in den beginne klein. Het kapelletje, dat er staat, vormde nog in 1848, toen vergunning verleend werd tot den bouw van deze grafkapel, die thans aan de gemeente is overgedragen, het middelpunt van de toenmalige begraafplaats. Het kapelletje werd gebouwd ter plaatse waar, door boompjes omringd, een groot houten missiekruis stond in een eenvoudig voetstuk van zandsteen, afkomstig van de oostelijke hoogte van 't Aambosch. Het missiekruis — het is er nog — werd een plaats gegeven in de kapel achter 't altaartje op het koortje, dat door een ijzeren hek afgesloten kan worden. Er rust barones Antonia de Loë-Boeselager; voor den voet van het kruis ligt op haar graf een ijzeren vierkante plaat met het wapen van de Loë en de Boeselager vereenigd onder een kroon. Boven den ingang van de kapel is eenzelfde ijzeren, met de betreffende wapens versierde plaat aangebracht, waaronder op cementen plaat het opschrift:

Memoriae liberae baronissae Antoniae a Loe Mheer ex baronibus a Boeselager nat. 1827 1a Martii def. 1847 12 Octobris. Genere nobilis, moribus nobilioris, religione nobilissima. R. I. P.

Voor enkele jaren werden in het kapelletje aan de wanden van 't koortje drie houten wapenborden opgehangen, die vóór den verkoop in 1917 van 't kasteel Terworm aan de Mij tot Exploitatie van Limburgsche Steenkolenmijnen zich aldaar in de slotkapel bevonden. Op één der houten borden is o. a. een schild van zilver met rooden dwarsbalk, beladen met drie zespuntige zilveren sterren; het omschrift luidt: Maria Clara Eugenia baronessa De Westrem vidua Vincentii-Philippi Antonnii baronis Von der Heyden dicti Belderbusch domini in Montzen Streverstrop & obiit 30 Sept. 1775 aet: suae 88? Op het tweede een schild met 5 dwarsbalken, waarover een klimmende, gekroonde leeuw, gedekt door een kroon, waarin een gekroonde wassende leeuw; er staat slechts het onderschrift: Obiit die 23 Martii 1771. Op het derde bord staan de familiewapens van de Loë (in zilver een zwart hengsel, waarvan beide einden uitloopen in een drievoudigen weerhaak) en de Boeselager (in goud twee rood gesteelde kruiselings geplaatste niet open zwarte brouwspaden, de lange stelen naar beneden) beide schilden vereenigd onder een kroon met het omschrift: Antonia Francisca baronessa de Loe Mheer nata baronessa de Boeselager nata 1 Martii 1827 obiit 12ma Octobris 1847.

De algemeene begraafplaats moest herhaaldelijk, voor den eersten keer in 1865, vergroot worden en is thans tengevolge der stijgende bevolking — de gemeente Heerlen telde op 31 Dec. l.l. 34.029 zielen — te klein geworden niettegenstaande in de laatste jaren nieuwe parochiën met begraafplaatsen bijgekomen zijn. In de raadsvergadering van 23 Januari 1923 werd dan ook besloten tot het aanleggen van een nieuwe uitgebreide, algemeene begraafplaats op de eigendommen van de gemeente Heerlen (terreinen Goldstein) aan den zgn. Vossenkuil ten noorden van de nieuwe wijk Molenberg.

De oudste Israëlietische begraafplaats was tot in den Franschen tijd aan het uiteinde van het Mooregatsje, dat is het verlengde van de Plaargats, op een terrein thans behoorende bij den tuin van De Kroon, Ons Volkshuis. Oude Israëlieten kwamen daar nog omstreeks de helft der vorige eeuw op de reeds onzichtbaar geworden graven hunner ouders bidden. De ligging van dezen ouden doodenakker bij een sinds lang verdwenen hoofdweg dwars door Heerlen wijst o. i. op hoogen ouderdom. In 1811 Aug. 7 werd door M. Canter een terrein in de tegenwoordige Stationsstraat geschonken bestemd voor de Israëlietische gemeente. Dat terrein werd de begraafplaats en heeft als zoodanig een kleine honderd jaar dienst gedaan, waarna de nieuwe Israëlietische begraafplaats in de Akerstraat in gebruik genomen werd. Boven beider ingang staat het wapen van Zion, het symbolische zespuntige sterornament, gevormd door twee in elkaar geschoven gelijkzijdige driehoeken (mokedovet).

Stonden op de graven van het oude kerkhof om de St. Pancratiuskerk eenvoudige houten of steenen kruisen, de graven in de kerk waren vaak gedekt door grafsteenen met of zonder opschrift en familiewapens. De meeste steenen kruisen zijn verloren gegaan. We vonden herhaaldelijk in de fondeering van oude muren brokstukken van zulke kruisen; onlangs zagen we de afgesleten stukken van een steenen kruis met het jaartal 165. liggen om den rand van een waterpoel op de binnenplaats van een boerenerf. Slechts drie steenen kruisen met weinig of geen versiering, die vermoedelijk bij de opruiming op 't oude kerkhof, waarvan boven sprake was, tegen den kerkmuur aldaar zijn geplaatst geweest en later overgebracht werden naar de nieuwe begraafplaats, Akerstraat, waar zij tot afbakening van onderdeelen en van de Protestantsche begraafplaats dienden, zijn overgebleven en dateeren uit de 17e en 18e eeuw. Ze staan thans op de begraafplaats, Akerstraat, tegen den noordelijken muur van 't kapelletje en dragen de volgende opschriften:

A° 1639 de 31 mertz ist Jacob Hanrats in den Herren entschlaffen. Gott trost die Seell.

Anno 1647 den 8 dag marz ist gestorben die Ehrentugentsame Anna Lennart. Gott woll dero Seelen genadich und barmhertzig sein.

1726 den 6 9bris ist Maria Scheren in den herren entschlapen Houssfrowe van Laerins panhuisen. G. T. D. L. S. (Gott troste die liebe Seele.)

Zooals we reeds opmerkten mocht op het einde der 18e eeuw in de kerk niet meer begraven worden. Van enkele personen staat slechts en dan nog in de laatste sterfteregisters vermeld, dat ze in de kerk begraven werden; hier volgen de namen.

1776 Sept. 8. Perillustris dominus Maximilianus Wilhelmus liber Baro Van der Heyden dictus de Belderbusch, dominus in Strevesdorp, Montzen, Doenrath, Ter Worm, Bertelshoffen, camerarius actualis serenissimi Electoris Palatini, viduus Joannae Mariae Ambrosinae comitissae de Satzenhoven, qui obiit 6ta 7bris circa medium primae noctis Aquisgrani et 8va sepultus est in Ecclesia Herlensi. (M. W. baron Van der Heyden, genaamd Van Belderbusch, heer van Strevesdorp . . . . Ter Worm . . . ., kamerheer van den keurvorst van de Palts, weduwnaar van J. M. A. barones Van Satzenhoven overleed 6 Sept. ongeveer tegen middernacht te Aken en werd den 8en in de kerk van Heerlen begraven.)

1789 April 17 is overleden in den ouderdom van 91 jaeren, 9 maanden en 7 dagen de WelEerwaarde Zeergeleerde en Godzalige Heer Henricus Crena, zedert den 30 meij 1728 predikant en zedert den jaere 1779 rustend leeraar bij de gemeente en werd den 22 ejusd. in de kerk alhier begraven.

1794 Juli 21 is overleden in den ouderdom van 14 jaaren en 18 dagen een dochtertje van de Echte-Lieden den WelEd. Gestr. Heer Carel Benjamin Heshusius Lt. Drossard 's Lands van Valkenborg en mevr. Siena van der Sleeden, naemens Maria Gertruijd en is d. 23 dito 's morgens in de kerk alhier begraven. De overledene was geboren te Batenburg in Gelderland.

1794 Sept. 9 is in den ouderdom van omtrent 70 j. overleden Jacob George Göppel echtgenoot van Catharina Wilhelmina Lemmens en gepensioneerd officier in dienst van Hun Hoog Moog. en den 11 dito in de kerk alhier begraven.

1795 Oct. 4 is overl. een dogtertje van 10 jaaren van Maria Catharina Josepha Quest, wed. van wijlen Godfried Petrus Thadaeus Landmann in leven scris. alhier, hetwelk genaamt was Godefrida Carolina Wilhelmina en den 6do in de kerk alhier begraven. (G. P. Th. Landmann, secretaris der „Vrijheid en Hoofd-Banke Heerle" stierf te Maastricht 8 Juni 1786.)

1795 Oct. 22 is overleden een dogtertje Maria Joanna Bernardina van de vorige weduwe en is den 24do in de kerk alhier begraven.

De vijf laatste afgestorvenen behoorden tot de Protestantsche gemeente.

Toen de oude parochiale kerk St. Pancratius in 1839 werd verbouwd, werden de zerksteenen uit de kerk verwijderd; ze werden verkocht of weggeschonken, eenige werden gebruikt als vloersteenen voor de huisdeuren. Een zware zerksteen van Nivelsteiner zand-

steen kwam nog voor den dag bij de dieper legging van den kerkvloer in 1901, toen ook een groote hoeveelheid beenderen uit de kerk verwijderd werd; deze steen lag ter plaatse van 't oude koor van vóór 1839 en droeg geen opschrift. Al deze steenen, voor heraldiek en genealogie soms van groot belang, zijn thans verdwenen, 't zij dat ze door verweering uit elkaar vielen of dat de afgesleten of onleesbaar geworden steenen in stukken werden geslagen en bij de vernieuwing van huizen in de fondamenten vermetseld werden. De opschriften van een drietal van deze zerksteenen zijn aan de vergetelheid ontrukt kunnen worden.

Tot 1914 was zoo'n groote grafsteen, ofschoon toen sterk afgesleten, zoodat de wapens en versieringen zeer onduidelijk waren, nog te zien in de Emmastraat voor de buitendeur van het tegenwoordige huis n° 4. Toen moest bij vernieuwing van dit huis deze steen weggenomen worden, doch brak in tal van stukken, zoodat hij niet voor de geschiedenis van Heerlen kon bewaard blijven. Het opschrift luidde indertijd:

I. Hier licht begraven
Heer Mathias Hall scholtis
Ter tzijt tot Herlen starf . . . .

In December van 1613 komt de schout (praetor) Matthias Hall nog voor als peter (patrinus) van Jacobus, zoon van Joannis Cruen en Maria van den Hoef.

II. Jorissen van und zo Schaezberg
Vnd Annen Judenkop gen. Streithagen
In ir Leven siinen lieben Groes-vater
Vnd Groesmotter sal. guder Gedachtnis.
Friderich van Schaesberg. M D C 10 Maij.

De steen met dit opschrift lag in 't begin van 1837 reeds en later ook nog voor een huis aan de noordzijde van 't oude kerkhof, thans het Kerkplein. Ernst Tode in zijn degelijke en uitgebreide Chronik der Retersbeck-Schaesberg verwisselt pag. 42 de ligplaats van dezen grafsteen II met I.

Joris van en tot Schaesberg overleed 17 Mei 1562 en zijn eerste echtgenoote Anna Judenkop van Streythagen (Keris Jodencop met „chapeau de Juif" in 't wapen was één harer voorouders en omtrent 1386 leenman van 't Wickrader leengoed zo Strythagen) stierf vóór 1540. Ter zaliger gedachtenis had Frederik van Schaesberg dezen steen op 't graf zijner grootouders in de kerk van Heerlen laten leggen in 1600. Deze Frederik was in huwelijk met Maria von Binsfeld; beiden schonken aan de kerk te Heerlen in 1603 — Schaesberg behoorde toen nog tot Heerlen — den gouden, waardevollen monstrans, die thans nog bij plechtige diensten gebruikt wordt en tot opschrift draagt: Frederich von Schaesberg und Maria von Binsfeld seine Hausfrau haben diese Ciborie an die Kirche von Herloe gegeben 1603.

Het volgende opschrift stond op een zerksteen, die oorspronkelijk in de kerk van Heerlen op het graf lag van de ouders van genoemden Frederik van Schaesberg.

III. Hier ruht der Edele Johan von Schaesberg starf [1579
Und die tugenthafte Agnes von Eynatten
Syn huysvrow starf 1591
Es ruhe ihre Seel in friede.

In 1856 lag deze steen nog voor den drempel eveneens eener particuliere woning; hij was versierd met de vier wapenkwartieren Schaesberg, Strythagen, Eynatten en Caldenborn.

Nog willen wij vermelding maken van een ouden grooten zerksteen, die zich echter te Welten bevindt. Ook daar vonden de dooden een laatste rustplaats om en in in de kerk. Zoo werd Jan de Rooth, heer van Strijthagen tot Welten, in huwelijk met Anna Catharina barones van Elmpt in 1766 in de kerk te Welten begraven; hij stichtte er een jaargetij. Het Heerlensch doodenregister vermeldt enkel: 1766 Maart 20, dnus joannes de Root maritus praen. Van Elmpt; vermoedelijk lag op zijn graf ook een steen. Oude steenen kruisen zijn te Welten niet meer aanwezig.

De bovengenoemde groote zerksteen dekte in de oude St. Martinuskerk op het koor het graf van Jhr. Johan van Hulsberg, genoemd Schaloun. Thans ligt de steen op 't kerkhof te Welten aan de zuidzijde der kerk. Van de acht verschillende wapenkwartieren, die er op prijken, vier aan vier onder elkaar geplaatst, zijn nog te onderscheiden Hulsberg, Greyn, Cortenbach, Brempt gen. Leyck, Strijthagen. Onder de wapens staat:

Hier licht begraven der edeler erenfester
Johan von Hulsberg genant Schaloen der
Wellich starff int jaer ons Heren
M 1601 den 23 martz derro Sellen Godt biegnadt.

Johan van Hulsberg, genaamd Schaloun, woonde op het kasteel de Doom te Welten, stierf zonder kinderen en was gehuwd met Margaretha Greyn van Nerensteyn. Indien het mogelijk is, zou het aanbeveling verdienen dezen nog vrij gaven steen, den eenigen ouden grafsteen uit en in Heerlen, die versierd is met vrij duidelijk opschrift en met familiewapens, een andere minder aan verweering blootgestelde plaats te geven bijv. tegen den kerkmuur, zoodat de zeldzame steen voor 't nageslacht van Welten beter bewaard bleef.

Strijd over de „exemptie" der geestelijke gestichten te Roermond (1574).

Medegedeeld door Dr. J. S. van Veen.

Over de wrijving, die er heerschte tusschen Wilhelmus Lindanus, den eersten bisschop van Roermond, en zijne onderdanen in spiritualibus, heb ik in deel XLI der „Maasgouw" (blz. 26, 33) een en ander medegedeeld uit de jaren 1571 en 1574. Toen gold het de geestelijke rechtspraak, maar in hetzelfde jaar had zich reeds in Januari een ander geschilpunt geopenbaard en wel ter zake van de verplichting der geestelijke gestichten om bij te dragen tot „leening" voor het garnizoen van Roermond.

Naar het schijnt, hadden sommige der volgens oud gebruik aangeslagenen zich hierover bij den bisschop bezwaard, die daarop — hardhandig en intransigent als hij was — aanstonds naar den banbliksem greep. De magistraat liet zich hierdoor echter niet bang maken, maar nam het Hof in den arm, overtuigd als hij was van zijn goed recht in dezen, en dat te meer, daar hij bij het opleggen van den last aan de geestelijkheid zeer welwillend was te werk gegaan door slechts 1/6 in plaats van 1/3 te vragen.

's Hoves antwoord is m. i. hoogst merkwaardig in meer dan één opzicht.

De Roermondsche brief luidt als volgt:

„Wyrdige, edele, erentfeste, hoichgelehrte und hoichwyse, insonders gunstige, guede heren und frunde, Nae dienstlicher erbiedongh alles guetz sullen U. W. Ed. und L. wyr niet angezeygt (1) laiten, welcher gestaldt, — alsoe wyr in kortz verrurten daeghen umb gegenwoirdige undrechliche lasten deser gueder stadt, beyde van ruyter und knechten und insonders umb die Spansche ruyters, oevermitz welcher die belehninghe thot den voetknechten, dwiill dieselve (2) die beste huyser inhebben, under den anderen schemelen burgeren nu niet soe wall als hierbefoerens alle weecke kan gebuert und thot der summen van LXXV ℔ gebracht wurden — hebben nae alder usantien, oick itzigen gemeynen gebruyck, soe durch ordinantien unsers genedigen heren Stadthelders allenthalven in dem furstendomb Gelre und graefschap Zutphen in deser besweerlicheyt underhalden wurdt, umb mehrer schaeden und ungemacks tho verhueden, gedachter summen dermaiten uuthgesath, als dat unse geystliche mitburgere ihr portie und quota (toe weten dat Dombcapittel 2 gl., 't Munster 3 gl., Carthuser 3 gl., Cruitzbroderen 1½ gl., Regulieren 1 gl., Baggarden 15 st., Goedtzweerde 15 st., Mariengairden 10 st. und Neuwenhoff 15 st., tsamen 13 gl. 5 st.) dairvan alle weecke mitdraeghen und opbrenghen solden, als (1) sie doch nae alder usantien van die obermelte 75 gl. idt dorden deyll behoerden thoe draeghen; aver hebben etzliche van hun, sulchs onangesihen mit oich die sware kosten, die die schemele burgere doen moeten, sich des besweert befonden, oich beklaigt an unsen hoichwyrdigen heren den Bisschop (wiewall sie mehrendeyll sulchs niet gestandt doen), und hebben demnae Siin Hoichw. uns huyden den 18. huius eyn vrembde, onerhoerte vermanongh umb sulchs vurnehmens aff thoe staen und uns thoe enthalden, mit angehengkter wairnongh des gefehrlichen bans, mit verscheidenen allegatien van privilegien, concilien und vurnemtlich, dat wyr sulchs presumierden thot groet prejudicie der geystlicher vryheidt und unser zielen perykell (2), wie sulchs U. W. Ed. und L. uuth itzgeruerte schriftliche wairnongh, hier originaliter bygefuegt (3), hebben breder und eygentlich thoe vernehmen. (Und soe) nu alsulche vrembde wairnongh deser . . . . . (den) alden gebruyck und privilegien und insonders den privilegio des hertoghen Eduardi (4) hoichloflicher gedachtenuss gantz thoweder und contrarie is, hebben derwegen uns desfals van soe eynen noetwendigen, geburlichen ding niet afschrecken laiten, dan sulchs anstondt (dairmit die belehninghe thoe beter ihren vortgangk solde muegen gewinnen und allerley misverstandt und moetwill van den kriegsluyden verhuedet bleve) in 't werck gestaldt, derhalven dan oich thoe befruchten, Siin Hoichw. hiermit niet ophoeren, dan syne gefehrliche wairnongh naesetten werden, datwelch uns beswerlicheit als unverschuldter saechen siin wurde, oich Siin Hoichw. und der geystlicheit geliickfals gein gering haet und verachtongh by den gemenen man alhier maicken soldt.

Bidden und begeren demnae dienstlich, U. W. Ed. und L. hoichgedachten heren Bisschopen dairher berichten und bewegen willen alsulchs ungeburlichs vurnehmens aff thoe staen und kunftigh oich sich thoe myden, vergunnende die geystlicheit, die mehrendeyll uuth billicher kendtsamheit guetwillich is oer operlachte rechtmessige, billiche quota und anpart thoe betalen thot beriiff und walfahrt Con. Maj., unsers allergenedigsten heren, oerer selfs und unser aller, wairby in desen tusschen uns beyderziidtz (wie sulchs van alst gebruycklich) die burgerlicke geliickheit und

(1) Men zoude verwachten onangezeygt.
(2) nl. de Spaansche ruiters.

(1) ofschoon.
(2) Aan dezen langen zin ontbreekt het hoofdwerkwoord, nl. toegezonden of doen toekomen.
(3) De brief van Lindanus is niet aanwezig.
(4) Dit privilegie wordt ook later door die van Roermond aangehaald (Maasgouw XLI, blz. 28). Ik heb het nergens kunnen vinden.

eynicheit underhalden, oich gunst und lyefde gemehrt und gestarckt mach werden, mit vermydongh des schaidtlichen averfallens, dairoever sie bisher alle seer geklaigt, oich anderen ongemaiks; begerende gantz dienstlich, U. W. Ed. und L. mit helpen verfuegen willen, wyr deser beswerlicher lasten, die wyr umb groter armoetz willen niet langher draeghen kunnen, kortz enthaeft und gevryet muegen werden mit der hulp des Almechtigen, der U. W. Ed. und L. langh, walfahrende erhalden woll.

Datum den 19. Januarii, anno etc. 74.

Burgermeystere, Schepen und Raydt der stadt Ruremunde (1).

Naar aanleiding van deze klacht schreef het Hof op 24 Januari het volgende aan den Bisschop:

„Hoichwerdiger in Godt vader, gunstige heer und guede vrundt. Id hebben tegenwoirdelick in statt der Con. Maj. tho Hispanien, onses allergenedichsten heren, ons die Burgermeysteren, Schepenen und Raedt der stadt Ruremunde zeer claechlick geschreven, dat U. Hoichw. ter oirsaecken, dat zy in desen so gezwinden (2), gefherlicken, duyren, periculosen tyde, in wellicken — boven dem dat dieselve stadt Ruremunde van den rebellen Zyner Maj. ingenomen und so jamerlick bedroeft, berooft, geplundert und verdorven ziinde ende evenwael mit zeer zwaren last, contribution ende leeninge tot onderhalt der soldaten (woe ongetwyfelt Uwe Hoichw. meher als genoich bewust) belastet wordende — evenwael by U. Hoichw. per literas monitoriales gedrouwet worden (3) mitten gefeherlicken censuren van banne, indyen zy nyet en desisteren die gheestelickheyt mede in sullicke leeninge te setten und te doen contribueren; ons daeromme aenroepende und in betrachtongh der redenen yetzunder militerende biddende, wy willen daeraen ziin, dat zy sullicker ongewoentlicker und ongebruyckelicker manieren van banne nyet alleenlick, maer oick van sullicken ongebruyckelicken proceduren ende manieren entledigt ende gevryet werden muchten.

Diewyle nu, hoichwerdiger her, wy uuyt der vors. Burgermeysteren, Schepenen und Raedts schryven verstaen, dat in gelycken saecken dieselve gheestelickheyt nae alden gebruyck nyet exempt, dan gewoentlick geweest id derde deel mitten burgeren, oiren naebuyren, to erlegghen ende to betalen, derhalven oick wy sonder twyfel ziin, dat sdeels derselver aen U. Hoichw. om sullicke monitoriales to obtineren nyet aengehalden, dan ter contrarien oire quota op te leggen und betalen willich; so hebben wy aen U. Hoichw. dese wael uuytgaen laeten und schryven willen, wael wetende den rechten allenthalven conform to ziin, dat die gheestelickheyt by allen oiren vryheyden, exemptien ende privilegien gehandhavet ende gehalden, als oick wy nyet lievers dan sullicx oick nae onsen vermoigen doen und daeraen die handt halden willen; dan hoichwerdige her, in betrachtongh deses gefeherliken tydes twyfelen wy nyet, off U. Hoichw. sal dorch derselver hoigen verstande selfs meher als genoich te bedencken weten, dat om zoe geringen saecken als dese leeninge bedraeget, die egheene contributie off schattinge, dan alleyn eene guetlicke leeninge genoempt kan worden, die gheestelickheyt — die doch meher tot vrede, eendracht ende guede, fruntlicke bywooninge mitten burgeren behoirt to aspireren dan (sich) in so geringen .....(1) mitten selven irrich to maecken (2)— nyet to betamen, dat zy sich hierinne nu weygerich vernhemen deden und uuytsonderen wollen, als die arme burgeren, sdeels mit eenen hoope kleynen, naeckten kinderen beladen ziinde, sich willich erthoenen moeten, die dan oick overmits dese kleyne saecke und durch honger und kommer tot oproir ader andere inconvenienten verweckt worden muchten, dat dan nyet alleen den gemeynen burgeren, maer oick und insonderheyt (overmits dese weygeringe) der gheestelickheyt weder tot geheele verderfenisse strecken sol, als oick ongetwyfelt to apparentie, diewyle den gemeynen volcke (woe ongetwyfelt U. Hoichw. daegelicx hoert) stetz in den monde zwevet, dat zy tot allen desen jammerlicken, bederflicken ende ondraechlicken schaeden durch die gheestelickheyt khomen ende gebracht werden.

Oick soe wy (dese saecke mitte edellen und waelgeboren banner- und vryheren tho Hyrges, deser landen stadthelder, gecommuniceert hebbende) verstaen, dat van der Excell. van den hertoige to Alva etc. Siin Gen. last hebbe in desen die gheestelickheyt nyet to schoonen, 'twellick dan nyet tot verachteringh off vercleyningh der gheestlicker vryheyden ende privilegien strecken, maer in betrachtongh des loeps deses tydes, oick tot conservatie der religie ende derselver gheestlickheyt et propter bonum melius ende genouch in extrema necessitate geschiende is; daerop (als wy ons vastelick vertrouwen) Uwe Hoichw., des alsoe guetlicker wiis by ons vermaent ziinde, wael der geboer nae sal weten to trachten sullicke begonste monitoriales literas achterwege und den Burgermeysteren, Schepenen und Raedt mit den hem operlachten

(1) Brieven uit en aan het Hof No. 3047.
(2) onrustige.
(3) De aandachtige lezer zal bespeuren, dat de griffier in zijnen langen zin is verward geraakt en dat deze niet behoorlijk afloopt.

(1) Hier is een woord vergeten. (2) twist te zoeken.

bevehele ('twellick zy doch zo geburlick gemiddelt (1) hebben) bewerden laeten, opdat nyet noedich en werde een deel der knechten und garnisoens daerbuyten te legghen und die stadt alsoe to abandoneren, dat zy wederomme overvallen und noch eens (daer Godt vor zye) berooft, gesackageert und dan alle, soewel gheestlicke als wereltlycke, op nyes verdorven worden; U. Hoichw. (dyen wy dit allet am besten to bedencken gegeven hebben willen) hyermit den Almechtigen Heren bevelende und ons in derselver guede gracie recommanderende.

Geschreven to Arnhem den XXIIII. Januarii XVcLXXIIII.

CANTZLER etc." (1).

(1) vrijgevig toegepast, eigenlijk in tweeën gedeeld, nl. door i.p.v. 25 slechts 13 gld. te vragen.

(2) Brieven uit en aan het Hof No. 3048.

Eene geldleening door den Gouverneur van Maastricht uitgeschreven in 1794.

Medegedeeld door P. Doppler.

(Vervolg).

Aangezien het beleg en de blokkade der stad nauwer werden en de overgave der stad met den dag onvermijdelijker scheen, hadden de kanunniken in hunne vergadering van 30 October den beiden meergemelde kanunniken, van Geleen en Banens, de opdracht gegeven om met den Luikschen burgemeester Joppen te bespreken, om bij mogelijke capitulatie het behoud der vrijheden en privilegiën van hunne kerk en kapittel te bedingen.

Intusschen had de scholaster Kerens, blijkens de notulen der buitengewone kapittelvergadering van 4 November, van den magistraat het verzoek ontvangen, dat eenige afgevaardigde kanunniken van O. L. Vrouw met eenigen van St. Servaas in de buitengewone vergadering van den magistraat zouden verschijnen, ten einde met deze eenige punten en artikelen vast te stellen tot behoud der rechten, privilegiën en immuniteiten der beide kapittels en van den clerus, die bij de capitulatie zouden besproken en in hare artikelen opgenomen worden. Door de kanunniken van O. L. Vrouw werden daartoe aangewezen voornoemde scholaster en de meergenoemde kanunniken van Geleen en Banens, door het kapittel van St. Servaas de deken, F. G. Godding, de scholaster en de cantor. Na eene korte vooraf onderling gehouden beraadslaging waren deze het weldra eens, dat voor het behoud hunner privilegiën enz. en van die van den clerus der stad bij de artikelen der capitulatie dienden opgenomen te worden de desbetreffende artikelen der capitulatie van 1632. Toen zij nu in de vergadering van den magistraat verschenen en aldaar vernamen, dat, wegens spoed der zaak, de magistraat bij de artikelen voor de capitulatie ook eenige had opgenomen in den geest van die van 1632, en deze reeds in handen van den gouverneur waren gesteld, begaven zij zich nog naar dezen laatste om hem de verklaring te geven dat zij accoord gingen met de bepalingen betreffende het behoud hunner privilegiën en die van den clerus, door den magistraat gemaakt en voorgesteld en verzochten hem met alleen aandrang de goedkeuring en opname daarvan in de capitulatie te bewerken.

Op verzoek van den magistraat waren eenige raadsleden met den deken van St. Servaas, den kanunnik van O. L. Vrouw, Banens en de beide predikanten in den namiddag van Woensdag 5 November gegaan tot den opperbevelhebber der Fransche belegeraars, generaal Kleber, om hem te verzoeken te willen zorgen dat zijne soldaten bij het intrekken in de stad de militaire tucht zouden nakomen en zich van baldadigheid onthouden.

In de vergadering van Woensdag 12 November deelde de scholaster Kerens mede, dat de magistraat hem had ter hand gesteld een extract der artikelen van de capitulatie, betrekking hebbend op de rechten en vrijheden van den clerus, zooals die door den gouverneur waren vastgesteld en aan den opperbevelhebber Kleber aanbevolen. Besloten werd deze artikelen te doen afschrijven in het notulenboek en het extract te deponeeren in het archief. Dit luidt aldus:

Extrait des articles de la capitulation proposés au général Kleber, commandant l'armée Française devant Maestricht par le gouverneur de cette place.

Art. 10.

Les dettes légitimement contractées pour le service du souverain, ou par les officiers ou autres de la guarnison seront reconnues et surité sera donnée pour leur payement, sans que pour ce sujet on soit tenu de donner ôtage ni namptissement de quelque nature que ce soit.

Accordé.

Art. 13.

Renvoyé à la générosité française.

Que toute offense et injure fait par toute personne tant ecclésiastique que séculiere, non seulement avant, mais aussi pendant ce siége sera et demeurera totalement oubliée.

Art. 14.

Accordé, avec cette observation, que personne sous les voiles de la Religion ne cherchera à troubler le nouvel ordre à établir.

Que le libre exercice de la Religion Catholique Romaine et reformée soit continué en cette ville, sans aucun empêchement, comme aussi que les réligions luthérienne, mennonite et autres soient tolerées, comme elles ont été jusqu'à présent.

Art. 15.

Il en sera rendu compte à la convention.

Que le clergé, ministres et autres deservants les églises de quelqu'état, qualité ou fonction qu'ils puissent être, comme aussi les hopitaux, maisons des pauvres et orphelins soient maintenues en possession paisible de tous leurs biens et privilèges et franchises, comme ils les ont possidés jusqu'à présent.

Art 16.

Comme cy-dessus.

Que le magistrat, bourgeois et métiers soient maintenus de même dans tous leurs droits, privilèges et franchises.

Art. 17.

Comme d'autre part.

Qu'à tous et un chacun il sera permis de se retirer avec leurs biens et familles hors de la ville, comme aussi de pouvoir, quand bon leur semblera, disposer de leurs possessions, sans qu'ils pourront à cet égard être chargés ou molestés en aucune façon.

Art. 18.

Que le ministre de l'église Française reformée et attachée à

Accordé.

la guarnison puisse disposer librement de ce que lui appartient et sortir de la ville.

Fait à Petersheim le 14 Brumaire l'an 3 de la République Françoise (4 November 1794).

Le général commendant l'armée Françoise devant Maestricht
(étant signé) KLEBER.

Onderstont: accordeert met het origineel:
(was geteekend) E. Deman, Auditeur-militair.
per copiam (signé) L. W. v. d. Heuvel.

Voordat Belfeld kerspel was.

In deel XLI der „Publications" (blz. 343) heb ik iets medegedeeld over de aanleiding der verheffing van de kapel te Belfeld tot parochiekerk, die in 1571 haar beslag heeft gekregen. Ik heb daar gezegd: „De zaak geraakte op de lange baan. Op 15 November 1565 schreef de regentes aan het Hof, dat dien van Belfeld en Loo gelast moest worden niet meer te Tegelen (dat Guliksch was en waar „een uuytlendige predicant van zeer quader und ketterscher leheren" was, die „altene predicaet sonder enige misse oder ceremonien, in der christlicher kercken behuerlich, zo doen") ter kerk te gaan, maar in afwachting van de verheffing van de kapel te Belfeld tot eene kerspelskerk „ter naester kercken te gaen und aldaer oich oere sacramenten te ha'en", waartoe het Hof ook de vergunning van den bisschop en den archidiaken moest vragen".

Het Hof gaf hieraan gevolg, evenwel met eenige wijziging. Aan eenen brief aan den bisschop van Luik ontleen ik het volgende (1):

„Demnae is 't genediger her, dat wy met vliete begeren, dat U.F.G. believen wil die gelegentheyt deser saecken und die geferlichheyt aen to mercken und darinne der gebuer nae to versihen und verfuegen, dat dieselve ondersaten der voirn. dorpen van eenen goeden, vromen, oprechten, catholicxschen pastoir, die oen in oire capelle predicken und die sacramenten (onser alder catholickscher gelooven und religien) administreren moege, versorcht worden bis ter tiit toe, dat op

(1) Br. v. h. Hof m. uitheemschen No. 2925 dd. 10 Januari 1566.

voirder aenhalden, van wegen Zyner Maj. to doen, dieselve capelle tot oire moederkercke opgericht und gemaeckt sal worden; consenterende daerbeneffens U. F. G., dat sy middelertiit nyet meher to Tegelen ter kercke en gaen".

Of aan dit verzoek gevolg is gegeven, blijkt niet. Daarentegen vindt ik wel (Br. v. h. Hof m. h. kw. v. Roermond N° 3669), dat Johan van Holtmoelen in Juni 1566 de door zijnen vader Frans verleende toestemming tot de afscheiding van Tegelen herroepen heeft. J. S. v. V.

BERICHTEN.

BEMELEN. De heer Meyer, ingenieur der Limburgsche Tramwegmaatschappij, had de welwillendheid onze aandacht te vestigen op eene eigenaardige ontdekking, die bij den aanleg der tramlijn gedaan was in de buurt van Bemelen, vlak bij de plaats, waar de halte komt in de Sint Antoniusbank. In den harden leemgrond had men eene kruipgang aangetroffen, die in Z. W. richting naar eene onderaardsche ruimte voerde, waar potscherven en beenderen lagen en van waar een tweede kruipgang nog veel verder door liep. Den 30 Mei j.l. stelde hij ons in staat het kruiphol te bezichtigen. De gang, waardoor wij ons schuin naar beneden lieten glijden, was ongeveer 4 m. lang, 60 cm. breed en 75 cm. hoog. Ze kwam uit in een langwerpig vierkant vertrek, dat zeer regelmatig in den leem was uitgegraven. Het was 3,25 m. lang en 1.60 m. breed en had in het midden der smalle zijden een vierkant nisje, 30 cm. breed en 35 cm. hoog, dat niet door een rondboog, doch door een driehoek was afgesloten. De hoogte van het vertrek bedroeg ongeveer 1.60 m., zoodat wij niet rechtop konden staan. De zoldering was zeer rationeel aan beide zijden in de richting der lengte schuin afgestoken, zoodat zij boven spits toeliep. Ook de kruipgangen waren op dezelfde wijze driehoekig afgedekt. In den meest verwijderden hoek tegenover den ingang, waardoor wij naar beneden waren gekomen, liep tot eene lengte van 2.75 m. een tweede gang in dalende richting en boog dan rechtsom. Ze scheen zich nog zeer ver voort te zetten, doch kon niet nagekropen worden, daar zij gedeeltelijk met lossen grond was opgevuld. De wanden en zoldering van het vertrek, de nissen en de gangen, waren zorgvuldig bewerkt en schenen na bevochtiging van den leem glad te zijn gestreken.

Waartoe kan nu dat vertrek, hetwelk ruim 5 meter onder het maaiveld lag, gediend hebben? Wij meenen daarin eene schuilplaats te zien, die door de bewoners van een naburig huis in oorlogstijd is gegraven. De scherven van het aardewerk wijzen op het tijdperk van den 80-jarigen oorlog (1568-1648) en de beenderen schijnen afkomstig te zijn van maaltijden. Dergelijke in den leemgrond gegraven schuilplaatsen zijn trouwens meer in Zuid-Limburg aangetroffen. Men leze daarover wat Jos. Habets in „De Maasgouw" van 1883, blz. 835, schrijft over „Eene oude spelonk te Beek." Dit hol was eveneens 5 meter onder den beganen grond in den harden leem uitgedolven, 3.20 m. lang, 1.30 m. breed en 2 m. hoog. Men kroop erin van uit een verborgen gat van den huiskelder langs een smalle gang, 60 cm. breed, 70 cm. hoog en 5 tot 6 m. lang. Hol en gang waren boven spitsbogig uitgewerkt. Op den vloer van het hol vond men ook enkele beenderen van varkens en runderen, die overblijfselen schenen te zijn van keukenafval. Uit den vorm der letters van een paar namen, die op den wand gegrift waren, maakte Habets op, dat het hol in de 17de eeuw tot toevluchtsoord in oorlogstijd kon gediend hebben. Volgens Habets had men te Stein een 20 jaar te voren een dergelijk „verbergenis" gevonden, bestaande uit een soortgelijken toegang en kamer. Daarin lagen eene kleine hoeveelheid steenkolen en een paar potscherven. Ook had men hem verteld, dat spelonken met pijpvormige toegangen meermalen te Geleen en te Beek waren aangetroffen en dat men o. a. er eene te Groot Genhout in 1879 had ontdekt. Ten slotte zegt Habets nog, dat het landvolk die aardpijpen eene „aacht" noemt en dat er enkele zeer lang zijn en van het eene huis naar het andere leiden.

De ingang van het hol te Bemelen bevindt zich op een afstand van drie meter van de as der tramlijn en moet dicht gemaakt worden. Men zal echter de juiste plaats der ligging van het hol door een of ander teeken kenbaar maken. W. G.

STEIN. De Paters van het H. Hart van Tilburg, die het moderne kasteel van Stein in een klooster ver-

anderd hebben, leggen veel belangstelling aan den dag voor de overblijfselen van den Middeleeuwschen burcht, die eenmaal de zetel was der Heeren van Stein. Niet alleen trachten zij in overleg met de Rijksmonumentencommissie de schilderachtige ruïne in hare ongerepte schoonheid te bewaren, doch zij stellen tevens een voorzichtig en methodisch onderzoek in met de spade, om zooveel mogelijk den aanleg en de inrichting van den alouden burcht te leeren kennen. De opgravingen, die tot dusverre verricht zijn, hebben reeds merkwaardige bouwdeelen blootgelegd en het oorspronkelijk niveau van het slotplein doen terugvinden. Van alles is nauwkeurige aanteekening gehouden, zoodat men na afloop van het onderzoek eene hoogst interessante bijdrage mag verwachten tot de bouwgeschiedenis van een Zuid-Limburgschen feodalen burcht.

BOEKENNIEUWS.

H. Mosmans, C. SS. R. *Het voormalig Capucijnenklooster te Wittem.*

Het in ons land zoo bekende klooster der Paters Redemptoristen te Wittem werd in 1836 gevestigd in de gebouwen van een oud Capucijnenklooster, dat in de jaren der Fransche overheersching was opgeheven. De zonen van den H. Alphonsus eeren nog steeds het aandenken aan de geestelijke werkers, die hen voorafgingen op Limburgschen bodem. Een hunner deelt thans over het oude klooster merkwaardige historische bijzonderheden mede in het tijdschrift *Franciscana*, dat te Iseghem in België verschijnt. In n° 1 van jrg. VI (1923), blz. 17-50, verhaalt pater Mosmans in zes paragraphen over de voorgeschiedenis, de stichting, de kerk, het kloosterlijk leven, het Apostolisch Werk en de opheffing (1794-1836). Twee afbeeldingen met plattegronden van het voormalig klooster en zijn kerk alsmede een aantal bijlagen verhoogen de waarde van deze kostbare bijdrage tot de kerkgeschiedenis van Zuid-Limburg. W. G.

P. Adjutus Drieghe. *Pater Servatius Dirks, O. F. M., als letterkundige, geschiedschrijver, redenaar.*

In het maandschrift *Limburg*, dat onder de leiding staat van den eerw. heer Robijns te Millen (Tongeren), begint pater Drieghe in n° 11 van jrg. IV (1923), blz. 247, eene levensschets van een, helaas, al lang vergeten Limburger en Maastrichtenaar, die toch op historisch en letterkundig gebied eene eereplaats onder de verdienstvolle mannen had verworven. Frans Lodewijk Dirks was te Maastricht 4 April 1825 geboren als zoon van Jacob Dirks, onderofficier der artillerie, een protestant, die vóór zijn dood tot het Katholiek Geloof overging, en van Maria Gertrudis Scheemis. Hij ging ter school op het *Hof van Tilly*, legde reeds op vijftienjarigen leeftijd het examen van hulponderwijzer af en aanvaardde die betrekking te Thorn. Twee jaar later trad hij in de orde der Franciscanen en koos den kloosternaam Servatius uit eerbied voor den patroon zijner geboortestad. Zijn verder leven en werken leze men in het artikel van pater Drieghe. W. G.

AANWINSTEN VOOR DE BIBLIOTHEEK.

In ruil voor de uitgaven van het Genootschap:

Taxandria. Tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis en volkskunde. Jrg. 30 (1923), afl. 2, 3, 4.

Limburg. Maandschrift. Jrg. 4 (1923), nr. 10, 11.

Maandblad van het Genealogisch-heraldisch Genootschap: „De Nederlandsche Leeuw." Jrg. XLI (1923), n° 4, 5.

Annales de la Société Archéologique de Namur. Dl. 34, afl. 1 (1920), afl. 2 (1921); dl. 35, afl. 1 (1922).

Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas. Dl. 34 (1921).

Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie. Jrg. LXIII (1921), 2 dln.

Bulletin [van de] Académie Royale d'Archéologie de Belgique. 1921, afl. 3; 1922, afl. 1, 2 en 3.

Handelingen. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk. Nieuwe reeks, dl. I (1921); dl. II (1922).

Oudheidkundig Jaarboek. 3de serie van het Bulletin van den Nederl. Oudheidkundigen Bond. Jrg. III (1923). Afl. 1 en 2.

Ten geschenke:

Van het Ministerie van O. K. & W.:

Jaarverslag van de commissie voor 's Rijks geschiedkundige publicatiën [over 1922]. 's Gravenhage 1923.

W. S. Unger. Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijken tijd. Dl. I. 's Gravenhage 1923. N° 54 van „Rijks geschiedkundige publicatiën."

Van het Gemeentebestuur van Delft:

Verslag van het Museum der gemeente Delft over het jaar 1922. Delft (1923).

Van den schrijver:

W. v. R. Van oude tijden. Rotterdam 1922.

Van de „Académie Royale de Belgique":

Bulletin de la Classe des Beaux-Arts, 1921, nos. 9-12; 1922, nos. 1-2, 3-4, 5-7, 8-10 en 11-12.

———— de la Classe des Lettres et des Sciences Morales et Politiques. 1921, n° 12; serie V, dl. 8(1922), nos. 1-2, 3, 4, 5, 6-7, 8, 9-10, 11 en 12.

———— de la Commission Royale d'Histoire. dl. 85 (1921), n° 2; dl. 86, nos. 1 en 2.

Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Jrg. 88 (1922), 89 (1923).

L'Académie Royale de Belgique depuis sa fondation (1772-1922). Bruxelles 1922.

AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM.

Door den heer Aug. Knols, aannemer te Maastricht, werden de volgende voorwerpen geschonken, die door het Genootschap dankbaar aanvaard zijn:

1. Eene ijzeren haardplaat met bladornament van omstreeks het einde der 16de eeuw.
2. Eene ijzeren haardomraming van klein model uit de 17de eeuw.
3. Twee steenen caryatiden en eene console van eenen schoorsteen uit de 17de eeuw.

Door de Eerw. Zusters Ursulinen, Groote Gracht, Maastricht, werd eene partij oude blauwe Delftsche tegeltjes geschonken.

Van juffrouw de Jong, Helstraat 1, te Maastricht, ontving het Genootschap ten geschenke eenen fraaien gevelsteen, waarop een stadsgezicht met het volgend onderschrift was uitgebeiteld.

17 IN DE STADT ANTWERPEN 63

Een aantal gevelsteenen, die in vorige jaren aan het Genootschap geschonken, doch bij de Helpoort gedeponeerd waren, werden naar het Museum overgebracht en op de buitenplaats opgesteld. Het zijn de volgende:

1. Een steen uit de 2de helft der 17de eeuw met de voorstelling van een raaf en het onderschrift:

IN DEN RAEF

2. Een steen met een zespuntige ster en het onderschrift:

17 IN DE STERRE 77

3. Een steen met de voorstelling van een vogel (raaf)? en het jaartal 1700.

4. Twee steenen, waarvan de bovenste de voorstelling draagt van een wildeman met knods en de benedenste tot opschrift heeft:

17 IN DEN WILDEMAN 37

De bovenste steen is geschonden, zoodat de wildeman zijn hoofd mist. Blijkens een opschrift is de steen afkomstig van eene woning „Achter het Vleeschhuis."

5. Een steen met twee zijstukken, waarop rococo-ornament is aangebracht. Op den steen is een olifant uitgebeiteld met het onderschrift:

17 IN DEN GULDEN OLIPHANT 80

Later zijn aan den bovenkant links de letters W. v. D. Z. en rechts het jaar 1891 ingekapt. Volgens opgave is die gevelsteen afkomstig van een huis van den heer W. van der Zijl in de Wijkerbrugstraat.

Van wege de gemeente Maastricht zijn naar het Museum overgebracht:

1. Een sluitsteen, waarop een wapenschild tusschen twee palmtakken is aangebracht. Het schild vertoont een leeuw en draagt een kroon met 5 fleurons. Bij den sluitsteen behoorde een geprofileerde deksteen. De twee Naamsche steenen zijn afkomstig van de afbraak van een huis der gemeente „Op de Bleekerij".
2. Een gevelsteen bestaande uit drie stukken. Het middelste stuk draagt de voorstelling van eene galei, en de zijstukken hebben respectievelijk ANNO en 1739. Dit gevelteeken is volgens opgave afkomstig van een huis in de Batterijstraat, waarin nu een gemeentebureau gevestigd is.

In een der kelders van het voormalige Dinghuis, waarin vroeger het Museum van het Genootschap gevestigd was, zijn na de verhuizing van 1914 nog eenige merkwaardige steenen achtergebleven. Zoodra de geldmiddelen en de plaatsruimte het veroorloven, zullen ook die steenen overgebracht worden. Voorloopig is alleen overgebracht een groot en zwaar, doch erg geschonden steenen beeld, dat volgens een opschrift een Gothisch beeld moet zijn uit de O. L. Vrouwekerk te Maastricht.

Ten slotte dient nog vermeld te worden, dat door den heer directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te Maastricht een groote houten sleutel werd geschonken, die afkomstig was van het perceel Spilstraat n° 17, sectie A, n° 1145 (thans eigenaar J. van Wietingen). Deze sleutel, die verguld is geweest, had tot uithangteeken aan den voorgevel gediend.